

Слободан Ж. Божовић

ДУРМИТОРСКИ ЛОКАЛИЗМИ
РИЈЕЧИ КОЈЕ НИЈЕСУ ЈОШ УМРЛЕ, А КА'ЂЕ НЕ ЗНАМО

Л И Н Г В И С Т И Ч К Е Е Д И Ц И Ј Е

Едиција МАЛИ РЕЧНИЦИ

Књига 9

Уредник

Зоран Колунџија

Copyright © ИК *Прометей*, Нови Сад, 2022.

Copyright © Слободан Ж. Божовић, 2022.

Слободан Ж. Божовић

ДУРМИТОРСКИ ЛОКАЛИЗМИ

РИЈЕЧИ КОЈЕ НИЈЕСУ ЈОШ УМРАЛЕ,
А КА'ЋЕ НЕ ЗНАМО

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

УВОДНА РИЈЕЧ

Годинама сам записивао и сакупљао ријечи и изразе који су били, а још увијек су у употреби у дурмиторском крају, као локализми, ријечи које се искључиво ту користе. Да бих прикупио што више локализама нијесам обилазио дурмиторска села. Велики број забиљежио сам по сјећању и преузео из других извора. То су наслијеђене духовне вриједности, које не смијемо препустити забраву. Преносиле су се и преносе се с кољена на кољено. Међутим, евидентно је да поједине ријечи и изрази одумиру, нарочито који се односе на послове којих више нема: орања плугом, жетве српом, итд. Наше је право и обавеза да чувамо, и сачувамо, изворност матерњег језика чиме чувамо наш идентитет.

Говор дурмиторског краја је сличан говору у крајевима у окружењу. „Златиборски говор је један од говора који чине источнохерцеговачки дијалекат, дијалекат који је узет за основу књижевног језика. Он је најсличнији сјеверним дурмиторским говорима (народни говор Дурмитора) које такође чине источнохерцеговачки дијалекат.“¹ Поетичност говора дурмиторског краја је у сагласју са природом између ријека Таре и Пиве, крајем који је „ремек дјело природе: бројна језера, горске очи, језерска огледала у којима се понављају слике нестварне љепоте дурмиторских врхова, литица и четинара.“²

Таквом поднебљу дугујемо много, оно је формирало нашу личност. Дугујемо прве кораке, ријечи, слова, осјећај за његовање породичних вриједности.

¹ „Златиборски говор“, https://sh.wikipedia.org/wiki/Zlatiborski_govor, 13. април 2015.

² Крстић, Александар. „Дурмитор – туристички водич“. Титоград: Туристички савез Црне Горе, 1962.

Надам се да сам овим рјечником осликао живот какав је био у дурмиторском крају. Све ријечи и изрази су у вези са селом, са животом и радом људи у њему, са особинама тих људи. Од малих ногу људи се уче поштењу, стрпљењу, разумијевању. Израстају као способни и надарени за многе послове: зидари, тишљери, косци, гуслари. Нарочито је видна брига о породици и природи, као и борба са природним невољама. Стока је од животног значаја. Користи се у исхрани, за израду одјеће и једини је извор зараде.

Рјечник садржи погрдне, „ружне“, као и духовите ријечи и изразе. Како год да су употријебљени они чине говорно богатство које треба сачувати. Доста је ријечи страног поријекла (туђица), турцизама највише, германизама и мађаризама. Сигурно је да има још много незаписаних ријечи које су карактеристичне за дурмиторски крај. Мислим да овај фонд може бити солидна основа да се допуни и обогати.

Аутор

A

a – одазвати се, приупитати

a – тренутно изненађење, непознаница („А ја дођох он оде“)

a – чим, одмах, након, што („А је свануло пуштили су стоку“)

абатити – изненадни сусрет, изненада ухватити, докопати, затећи, наићи, наћи

абашити – попустити, препустити

абер (абар) – глас, вијест, порука, трач

аваз – глас, вијест, (чујни глас)

аветан – луд, манит, будаласт, блесав

аветати – лудовати

аветиња – поређење ружне особе и ђавола, дух, авет, чудовиште; мизеран, јадан човјек

аветлук – незнање, умна ограниченост

авијес – слаб, мршав, изнемогао; авет, утвара, привиђење

ага – господин, газда

адет – обичај, традиција, навика, правило, закон

адут – јака карта, која носи све остале; најјаче средство, најјачи разлог

ае – узвик за тјерање говеди

аи – узвик дивљења

аир – срећа, добро дјело, корист

аирли (хаирли) – срећно, берићатно, честито, врједно

аирлија – срећник

аирсуз – неваљалац, лошег понашања

ајван – животиња, домаћа стока; преносно, фигуративно: глупак, незналица, будала

ајде забога – позив да крене кад неко оклијева

ајловина – пасиште, свачије и ничије, широка беспутна пространства, забрани

ајмо(те) – идемо, кренимо, пођимо, полазимо

ајоши – хајдуци

ајт(д)емо – полазимо, идемо

ајтар – воља, милост, љубав, („За божји ајтар“)

акастилице – намјерно, прорачунато

- акати** – без питања користити туђа добра за задовољење својих потреба
- акнути** – ударити, навалити, нагло ударити; брзо расти (усјеви, трава и сл.)
- ако бог да (акобогда)** – куда си пошао?
- акреп** – наказа, ружан, грдан
- ала** – аждаја
- алав** – халапљив, прождрљив, само би јео
- алавертити се** – схватити, доћи к себи, дозвати се, присјетити се, касно схватити
- алакати** – викати у глас у гомили, правити буку, несташлук, бити немиран
- алал** – срећно, да је просто, поклоњено
- алалити** – нешто прежалити, опростити се од нечега, дати с вољом, поклонити са задовољством
- алапача** – жена која прича и опричава свашта и свакога
- алка** – карика, котур на улазним вратима, колут, беочут
- алуга** – густа шума, травурина, висока и густа трава
- алчак** – лукавац, мангуп, варалица, лош човјек, несташко, симпатичан момак
- аљина** – хаљина, одијело
- аљине** – постеља
- аман** – узвик преклињања, тражење милости
- аманет** – завјет, залога, порука, светиња; последња жеља
- амбар** – остава за жито или брашно
- амбар** – погодити гдје се крије, испод које капе, предмет или прстен код игре прстена
- амбис** – провалија
- амбисати** – потонути, пропасти
- амин** – тако је
- аминовати** – потврдити, одобрити
- амо** – овамо
- ан** – хаџ, кафана

анатегамате било – ђаво га однио, чудим се нечему, врста клет-
ве

анатењак – ђаво

андио – анђео

антрак – андрак, невоља, несрећа, зло, ђаво, („Који му је ан-
трак?“)

ану – дођи

анђели ш (с) њим, с тобом – благосиљање, искрена добра жеља;
врхунац забринутости наших мајки и баба због неких на-
ших поступака

апа – задах, непријатан мирис, испарење

апаш – немирко, способњаковић

аперација – операција, хируршка интервенција

апс – затвор, бувара, фиока

ар – стид

араба – запрежна кола, двоколица

арам – проклетство

арамбаша – вођа хајдука, харамбаша; разбојник

арар – врећа, покровац од кострети козје длаке

арати – отимати, пљачкати, сатријети, изгазити

арач – порез, харач

аргат – надничар, физички радник

аргатлук – кулучење, надничење за малу надницу, аргатовање

аренда – изнајмљивљење за рад под лошим условима

арија – чист ваздух, клима

арлак – групно смијање, граја, вика, галама, спрдња

арлакати – галамити, викати

арли – понос, инат, тврдоглавост, принципијелност; љутња, ув-
реда

арлија – прзница, љут

Арнаут – Албанац

артија – хартија

арчити – расипати, улудо трошити

арција – поносит

асити се – понашати се надмено

астал – сто

асулан – миран

асулити – уасулити, ушкопити, кастрирати

атула – дрвена носећа греда на зиду на коју се поставља кров;
истурени дио зида испод брвна

аћула(ст) – будала, вјетропир, не баш нормалног понашања

ау – узвик чуђења

аферим – браво, свака част, одлично

ацнути – фино осјетити, кренути, проклијати; помјерити се са
мјеста с напором

ачење – пренемагање

ачити се – зорити се, правити се важан

аш – кец у картама

ашик – љубав

Б

бабак – рукохват на косишту

бабаљко – личи на оца

бабине – посјета и дарови за породиљу

бавка – црта од које се баца камен (камена с рамена) или скаче
у даљ

багатела – цаба, у бесцијење, цабалеску, цабалук

багателисати – запоставити

баглама(е) – шарка, окови на капији

багузла – дијете кад прохода

багљивост – болест коњских копита, багљив, трапавост

бадава – узалуд

бадањ – велика дрвена каца у којој се кисјели купус; каца за ферментацију воћа

бадањ – цијев којом се доводи вода за покретање млинског камена

бадњак – трупчић од младог дрвета хроста или бора, уноси се у кућу на бадњи дан

бажђети – баздјети, смрђети, заударати

базати – тумарати без циља

базд – смрад

баја – бубица

бајаги – тобоже, као, (ко бајаги)

бајати – гатати, врачати (ради лијечења и сл.)

бајта – колиба од прућа и четине

бајун – дјевојачка дрвена шкриња (ковчежић) за ру(в)о

бак – бик, неушкопљен во за приплод

баканце – тешке и велике, дубоке и потковане ципеле, цокуле

бакелати – јести, најести се

баковит – во који није потпуно ушкопљен и није за приплод

бакрач – бакрени котао, канта за воду, бокара

бакрачлија – узенгија на седлу, дио на коме јахач држи ногу

- баксира(е)т** – баксузлук, малер, незгода, несрећа, неко ко доноси баксузлук
- баксуз** – несрећан човјек
- баксузли** – несрећно
- бактати се** – мучити се око нечега
- бакуља** – дио између срца, сржи и коре дрвета, слабијег је квалитета
- бала** – пресована слама или сијено, већа гомила грања, пресована вуна
- бала** – пјена на устима
- балавурдија** – дјеца, омладина
- бале** – пљувачка, слине
- балега** – говеђи и коњски измет
- балегати** – причати свашта
- балити** – слинити, плакати; дуго и упорно ромињање кише
- балија** – муслимански сељак
- бало** – незрео, недорастао човјек
- балчак** – дршка сабље, ножа или мача
- баља** – биљег на челу животиње
- баљезгати** – причати свашта, причати глупости, срати, причати било шта, балегати
- баљуша** – крава са бијелом шаром на глави и њуши
- банак (дуго прво а)** – простор изнад позиде са бочних страна куће
- банак** – тезга за рад, стара ђачка клупа
- банда** – група разбојника; једна страна нечега
- бандоглав** – тврдоглав, задрт, недоказан
- баница** – добра, одважна жена
- банути** – изненада се појавити, доћи на непланирано мјесто, грунути на врата, допасти
- банчити** – пијанчити
- бапнути** – пасти, са гране
- бар** – барем
- барабар** – упоредо, ићи једно поред другога, једнако, фифти-фифти

- барага** – ћопа, цота, храмље, вуче ногу
барем – макар
бареч(ина) – страшило
барусаво – умазано по лицу, слинаво
басати – халапљиво јести, задробити (напунити) пуну шерпу
баскија – грубо тесана даска
бастан – умјешан, вриједан, радан, вјешт
бастати – моћи и хтјети нешто урадити, ићи од руке, разумјети се у нешто
бата – мишоловка, замка
батал – покварена, неисправна ствар
батали – пусти, остави, нема користи
баталити – прекинути, покварити, одустати од нечега, размонтирати, расходовати
батарац – ући изненада
батли – срећан, имати среће
батлија – срећник, срећно
батрљати – ићи без везе, лутати
батурица – штапић, незрео плод чапљана (чапљена) једногодишње или двогодишње коровске биљке
баук – страшило
баун – ковчег у коме се чува женско руво
бауљати – једва ићи, вући се, гмизати, пузити, радити бауљајући
бауљина – буба
бачити – бацити
бачи трице – остави беспослице
бачија – сточарско станиште на катунима
баш-чаршија – главни трг
баша – старјешина
башка – одвојено, посебно
башкарење – комотно понашање, лијеност
баштина – очевина, имање
беар – цвијет на воћу, бехар
бег – господин, племић

- бегенисати** – допадати се, свиђати се, задовољити
- бедевија** – кобила арапске расе, расна кобила; израз за расну женску са јаким боковима
- бедем** – велики зид, као ограда
- бедра** – надкољенице, бутине
- бедрица** – страница кревета
- без** – врста платна за шивење доњег веша
- безбели** – свакако, заиста, наравно
- безбраткиња** – сестра без брата
- безвијати** – скитати
- бездан(ица)** – веома дубока јама, јама „без дна“
- бездуа** – остати без даха
- безецовати** – резервисати мјесто, карту, заузети, безец
- безја(к)чити** – беспосличарити, дангубити
- безјак** – клипан, звекан, сиромашан и нерадан човјек
- бекрија** – пијаница, бараба
- белај** – несрећа, зло, биједа, невоља, мука, патња; немирно дијете
- белајисати** – покварити
- белензука** – наруквица
- белеђија** – белегија, брус, фини камен за оштрење косе и бријача
- бели** – заиста, сигурно, тако је
- бена** – будала, луда, глупак
- бенавити се** – правити се блесав, говорити глупости, булазити
- бенетати** – радити глупости
- бент, бенат** – насип, бедем, узвишење
- берића(е)т** – принос, добра љетина, добитак, срећа, напредак
- беслемаћ** – прост и необразован човјек
- беспослица** – безначајно, ситница
- беспрестално** – непрестано, без прекида
- бестилук** – будалаштина, глупост

- бестија** – будала; животиња, грубо, дивље, нечовјек, са животињским особинама
- бестијати** – правити глупости
- бестрва** – без трага и гласа, нестанак
- бестрегати** – упропастити
- бесједити** – говорити
- бетега** – лијен човјек, нерадник; (мађарски: болестан)
- бетити** – надмашити
- бетно** – ружно, одвратно
- бећар** – нежења, лола, мангуп
- беут (обеутити)** – несвјестица, пасти у несвијест, слошити се, омлитавити
- бецати се** – тргнути се, љутити се
- бечак** – не може никако
- бечити се** – дуго гледати у некога, непрестано гледати отворених очију
- бешале** – узречица (без шале), озбиљно
- бешика** – колијевка
- биг** – бих
- би готов** – одмах спреман да нешто уради или да каже
- биде,будне** – буде
- биза, бизин** – ловачка керуша, мало псето, пас
- бизгов** – лијен, глуп а снажан, мазгов
- бијели смок** – бијели мрс: скоруп, сир, повлака (павлака)
- бијелити** – кречити кућу споља, кречити стан
- бијесан** – силовит, љут
- бик** – бих
- бикуља** – јуница личи на вола
- била ти на помоћ** – одговор на лаку ноћ
- билмез** – неотесан човјек, сировина, приглуп и сиров момак
- биљег** – младеж, знак; изаћи на мегдан, на двобој
- биљежање** – вакцинисање
- бимбаша** – заповиједник војне јединице од хиљаду војника у Османлијској Турској

- бинија** – држач кључанице на вратима
бињација – добар јахач
биочуг – алка, карика
би реко – рекао би (да је то био он)
бирикати – дотјерати се, уредити се
бисаге – кожна торба на седлу из два дијела
бискати – детаљно претражити, тријевити одјећу и косу од ушију и гњида
бистар – паметан
бистар ко боза – глуп
бистијерна – цистијерна, спремник за воду у безводним крајевима, бунар за кишницу
бистрити – читати писмо, књигу или новине, (бистрити политику)
битанга – свашточина, неморалан човјек, који другима наноси штету
бич – камција, чуперак косе
бјелаче – чарапе од бијеле пређе
благ – миран, повучен
благо – кисјело млијеко пријатног укуса, није прекисјело, (није љуто)
благо – стока
благо мени – узречица у смислу послушај ме за моју љубав („Дела, благо баки“)
благош – благо мени, одушевљење, радост
блања – алат за глачање даске, ренде
блањати – глачати, чистити даску блањом
блебетање – причање без смисла и реда, брзо и испразно говорити и ништа не рећи паметно
блејање (фиг.) – лупетање
блека – блејање оваца
блентав – будаласт, дебилан, тупоглав
бленто – који скоро ништа не зна, само блене

- бленути** – загледати се у нешто отворених очију, гледати тупо без престанка
- блеса** – ограничена особа
- блесав** – будаласт
- блесити** – задржавати се негдје без потребе
- блесоња** – лудак
- близне, близанче** – једно од двоје младунчади
- близнићи** – близанци
- блијеска** – муња
- блокеј** – метална потковица за ципелу
- бљени** – бијени, тучени
- бљецнути** – сијевнути, сијевати
- бљечве** – бијеле вунене чарапе
- бљешати** – вјешати
- бљувати** – повраћати
- бљузгавица** – житко блато или снијег послије кише и топљења снијега
- бљуотине** – не примјерене и ружне ријечи
- бљутаво** – без укусан, непријатног укуса: ни кисјело, ни слатко, ни љуто, ни слано
- бобушка** – куглица
- богаз** – пут, уска стаза, утабани пролаз, тешко проходан пут
- богаљ** – човјек с физичким недостатком, неспособан, бескућник; остарјела животиња
- бог га нагрдио** – казнио га бог
- богетати** – псовати
- бог зна** – неизвјесно хоће ли бити, („То само јаки бог зна“)
- богме, боме** – заиста, вала, баш, као да
- бог нареди** – изненадан неугодан догађај
- бог обиљежио** – такав рођен и ту нема исправки: у питању је нека мана
- боговети дан** – цио дан, цио-цијелтати дан, читав дан
- богом дан** – који умишља да је неко и нешта, пао с неба
- богом те кунем** – замолити за нешто

- богорадити** – жалити се, кукумачити, хулити
- бог с тобом** – побогу брате, побогу човјече, шта ти би, шта ти је
- бог ти помого** – одговор на добар дан или: „Помага Бог“.
- боже ме опрости** – молба Богу за опроштај, због неке глупости, што је неко урадио, рекао
- божија звијезда** – Сунце
- бокара** – ноша, тута, нокшир
- боквица** – љековита трава (мушка са уским листовима и женска са широким листовима)
- болан** – болестан
- болан** – емоционално обраћање, скраћено од болан не био
- боланца** – кантар са тасом
- болећ(ив)** – сажалјив, осјећајан, саосјећајан
- бологлав** – булка, мак
- бон** – болестан
- бона** – узречица, добра
- борами** – потврдити нешто да је тако
- борија** – труба (примитивна ручна)
- борта** – болује
- боца** – врста коровске биљке која има бодље на листовима
- боца** – флаша
- бочица** – стакло на петролејској лампи
- бош** – узалудно, пропала ствар
- бош** – узвик: ништа, у игри прстена, кад се не погоди испод које капе је прстен
- бошчалук** – свадбени поклон увијен у мараму (кошуља, марама), млада дарује свекра, свекрву, ђевера, кума
- бој** – спрат; битка
- боља** – болест
- брабоњак** – измет од оваца, коза и зечева
- брабоњати** – тртљати, причати да би причао
- брав** – овца, коза, ован, јагње
- брадва** – врста сјекире са дужим сјечивом
- брат-брату** – најмања цијена, ни за брата не може јефтиније

- братственик** – припадник братства
- братучедо** – степен сродства: дјеца од брата или сестре
- брашњеник** – храна која се носи кад се иде на пут; храна за чобане
- брбати** – дирати предмете, ствари
- брвна** – дрвени „зид“ куће
- брвнара** – кућа од брвана
- брвно** – греда, балван или клада, служе за прелаз преко потока
- брдило** – дио натре (разбоја) за ткање који служи за сабијање потке
- бре** – бре се користи кад сте благо љути, када хоћете да нагласите важност нечему и када се не слажете са нечим, негирате, негодујете, (на турском: будала)
- брез** – без
- брезобразлук** – безобразлук
- брекнути** – подвикнути, оштро наређивати, укорити
- бректати** – испрекидано и тешко дисати
- бременита** – трудна жена
- бременица** – уско и дугачко дрвено буре за воду, око тридесет литара, тако да се лако може носити на рамену, или двије натоварити на коња
- бреновати** – навијати косу, фризирати увојке и коврце, трајнији начин чешљања код жена
- бреновати** – уважавати, марити, водити рачуна
- брепити** – пасти, дрепити
- брецати се** – љутити се, пријетити, тргнути се
- бречати** – оштро наређивати, држати предикку повишеним тоном
- брзар** – мала мјешина за скоруп и сир
- бриди** – сврби
- брижди** – продорно виче
- брижити** – бринути се за неким
- бризнути** – ударити у плач, заплакати
- бријег** – обала, кањон Таре

- бритва** – криви нож на склапање у корице
бритвулин – перорез
брицо – берберин
бришкула – игра картама; адут, већа карта носи мању, адутска носи не адутске
бркати – гријешити, кварити складне односе, погрешно замјењивати
бркати – кријући скидати скоруп са варенике
бркљати – причати свашта
бркљача – дрвена мјешалица за кашу, при врху има четири рошчића
брљав – прљав, неуредан
брљак – гомилица сијена
брљковина – скупљено сијено за трпање у навиљке или плашће
брњаш – коњ са урођеном бијелом ознаком на њушци
брњица – метална копча за закопчавање каиша
бронзин – већи емајлирани лонац с повразом и поклопцем, казан
броћ – врста траве чијим коријеном се фарбала вуна у црвену боју
брст – гране са којих стока брсти лист
брстина – гранчина
брстити – кад стока једе младе гранчице; брзо причати непрестано (и често неразумљиво)
брука – срамота
брушкет – врста жреба
буа – бува
бубати – учити напамет, штребер
бубине – уопштени назив за печурке; људски цријевни паразит, глисте пантљичаре
бубнути – казати глупост (и остати жив), лупетати; ударити
бувара – затвор, апс
бугар кабаница – чобанска кабаница
будала – увијек нешто забрља